

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

УДК 339.9
ГРНТИ 06.51.51

Mazur K.V.

*candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Agrarian Management,
Vinnytsia National Agrarian University*

Hontaruk Y.V.

*Lecturer of the Department of Agrarian Management,
Vinnytsia National Agrarian University*

DEVELOPMENT OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF PROCESSING ENTERPRISES OF AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF INTEGRATION INTO THE EU

Мазур К.В.

*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри аграрного менеджменту,
Вінницький національний аграрний університет*

Гонтарук Я.В.

*асистент кафедри аграрного менеджменту,
Вінницький національний аграрний університет*

РОЗВИТОК ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ АПК УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄС

Анотація. Проведений аналіз теоретичних підходів до інтеграції переробних підприємств АПК в світовий економічний простір. В статті досліджено показники зовнішньоторговельного обороту України з державами Європейського союзу. Досліджено географічну структуру співробітництва а також структуру експорту в країни ЄС. Досліджено нормативно-правову базу в сфері реструктуризації переробних підприємств АПК, як одного з факторів покращення стану підприємств галузі в умовах інтеграції в європейський інтегрований простір. Проаналізовано практику створення переробних комплексів в аграрному секторі за участі іноземних інвестицій. Досліджено вплив зміни законодавчої бази в сфері фінансової реструктуризації на розвиток міжнародного співробітництва. Досліджено напрямки державної підтримки аграрної галузі в Україні. Запропоновано заходи з удосконалення управління зовнішньоекономічною діяльністю переробних підприємств аграрної сфери.

Abstract. An analysis of theoretical approaches to the integration of agro-industrial processing enterprises into the world economic space. The article examines the indicators of Ukraine's foreign trade turnover with the European Union. The geographical structure of cooperation as well as the structure of exports to EU countries are studied. The legal framework in the field of restructuring of processing enterprises of agro-industrial complex as one of the factors of improvement of a condition of the enterprises of branch in the conditions of integration into the European integrated space is investigated. The practice of creating processing complexes in the agrar sector with the participation of foreign investments is analyzed. The influence of changes in the legal framework in the field of financial restructuring on the development of international cooperation has been studied. The directions of state support of the agrarian branch in Ukraine are investigated. Measures to improve the management of foreign economic activity of processing enterprises in the agricultural sector are proposed.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, реструктуризація, експорт, інтеграція, нормативна база, механізм, експеримент.

Key words: foreign economic activity, restructuring, export, integration, normative base, mechanism, experiment. **Key words:** foreign economic activity, restructuring, export, integration, normative base, mechanism, experiment.

Постановка проблеми. В сучасних умовах інтеграції в світовий економічний простір переробних підприємств АПК України є досить складним у зв'язку з рядом проблем серед яких недосконалість нормативно-правової бази, проблеми з проведенням фінансової реструктуризації та відсутністю належної підтримки аграрних

виробників особливо в галузі тваринництва, що є основою сировинної бази для переробних підприємств АПК. Процеси розвитку зовнішньоекономічної діяльності переробних підприємств аграрної сфери є першочерговими для України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження інноваційних платформ організації науково-дискусійних майданчиків у контексті євроінтеграційного розвитку аграрної економіки та окреслення рекомендації з розроблення дорожньої інвестиційної карти розвитку аграрних районів досліджувалися Калетніком Г.М. [1]. Механізми проведення реструктуризації в аграрних підприємствах розглянуті Колесник Т.В. [2]. Питанням нормативно-правового регулювання проведення процедури фінансової реструктуризації висвітлені в працях І.В. Маркіної [3], В. Гейця [4]. Напрямки створення інтегрованих формувань в аграрній сфері досліджувалися Пронько Л.М. та Фурман І.В. [9]. Проте дослідження товарної структури експорту та можливості фінансової реструктуризації переробних підприємств в умовах інтеграції з ЄС є недостатньо дослідженими, що і зумовлює актуальність дослідження.

Мета статті. Основними цілями дослідження є аналіз товарної структури експорту України в ЄС. Аналіз нормативно-правової бази з регулювання фінансової реструктуризації. Дослідження напрямків подальшого розвитку ЗЕД з країнами

Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Розвиток економіки України в умовах інтегрування національних економік потребує активного її включення у міжнародний поділ праці, світогосподарські зв'язки. Формування стратегії зовнішньої торгівлі і, зокрема, експорту, є надзвичайно важливим фактором розвитку національної економіки. Проте досягти успіху в експортній діяльності можуть лише ті країни, які мають конкурентоспроможну економіку. Саме тому постає необхідність здійснення ґрунтовних теоретичних досліджень та обґрунтування практичних рішень і механізмів, які б дозволили державі прискорити повноцінне її прилучення до світового господарства і тим самим користуватися всіма перевагами міжнародного економічного співробітництва.

В 2018 році експорт в країни ЄС з України становив понад 20,1 млрд. дол. В складі якого частка продукції АПК складала понад 6,1 млрд. дол. Тамає чітку тенденцію до зростання (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка товарної структури експорту-імпорту з країнами ЄС (тис.дол. США)

	Експорт			Імпорт		
	2017	2018	у % до 2017	2017	2018	у % до 2017
Усього по країнах ЄС	17533403	20157012	115	20799357,1	23216495,4	111,6
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	282537,5	378897,1	134,1	328806,0	431116,8	131,1
02 м'ясо та їстівні субпродукти	136406,5	237549,5	174,1	108367,7	157375,5	145,2
04 молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	120819,4	116177,9	96,2	80158,0	101092,0	126,1
II. Продукти рослинного походження	3025442,7	3694908,5	122,1	470010,6	484599,2	103,1
10 зернові культури	1709341,8	2223132,0	130,1	113002,6	117247,7	103,8
12 насіння і плоди олійних рослин	1095171,6	1163531,7	106,2	128829,3	140755,1	109,3
14 рослинні матеріали для виготовлення	23168,4	32849,4	141,8	32,6	55,5	170,3
III.15 Жири та олії тваринного або рослинного походження	1475659,4	1143823,4	77,5	53079,5	59959,2	113,0
IV. Готові харчові продукти	865181,6	908515,4	105,0	1161883,5	1444842,1	124,4
22 алкогольні і безалкогольні напої	26531,0	37784,0	142,4	245164,8	309205,2	126,1

[10]

В структурі експорту в ЄС основу складає деревина понад 33%, чорні метали – 18,4%, електричні машини – 11,4%, зернові культури – 11

%, насіння олійних культур – 5,8 %/ Продукція переробної промисловості представлена лише жирам та оліями і складає лише 5,8%.

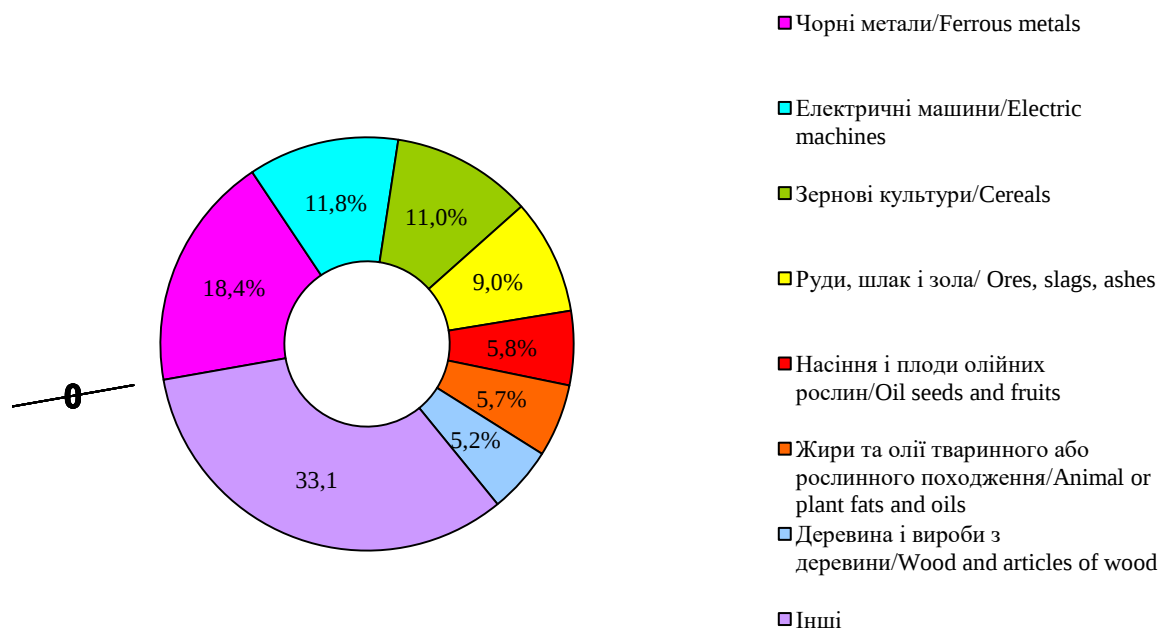


Рис. 1. Структура експорту торгівлі товарами з країнами ЄС у 2018 році [10]

У рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС з 1 січня 2016 р. між ними почала діяти ПВЗВТ. Понад 95% всіх товарних позицій за Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності Угоди стали для України з митом 0. Результатом лібералізації торгівлі стало зростання експорту української продукції АПК до ЄС протягом 2016-2018 рр. Наразі Україна є четвертим за розміром постачальником сільськогосподарської та харчової продукції до ЄС.

Проте продукція є здебільшого сировиною як зернові або олійні культури. В умовах кризи в економіці і недостатності фінансових ресурсів для продукування інноваційних технологій з метою оздоровлення економіки в цілому та аграрної галузі зокрема доцільно розробити механізми реструктуризації.

На думку Колсник Т.В. нормативно-правовий механізм реструктуризації підприємств АПК є на сьогодні найменш розробленим, а тому і не чітко виписаним. Зрозуміло, що норми господарського права, сукупність законодавчого забезпечення сільськогосподарського виробництва потребують удосконалення щодо відповідності змінам умов господарської практики. Зокрема, існує нагальна потреба внесення змін до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» у редакції, що виробничі кооперативи здійснюють свою діяльність не на підприємницьких засадах, а для власного споживання, а тому не повинні згідно з чинним Податковим кодексом сплачувати податок на прибуток. Механізм адміністрування при здійсненні заходів реструктуризації підприємств має за змістом такі напрями обов'язкового впливу:

надання гарантій держави за виданими кредитами сільгоспвиробникам; запровадження протекціоністських заходів для аграрної продукції, що виробляється вітчизняними товаровиробниками; безумовне датування виробництва в АПК; квотування експорту сільськогосподарської продукції та встановлення митних пільг на окремий асортимент продовольчих товарів; формування мережі дорадництва в усіх адміністративних регіонах держави тощо. Зазначена сукупність адміністрування прямо належить до заходів державної аграрної політики і сприяє комплексній реструктуризації підприємств АПК [2].

Нормативне регулювання реструктуризації агропромислових підприємств на даний час є досить актуальним зв'язку з економічною ситуацією державою та інтеграцією в світовий глобалізований простір.

Аналіз досвіду реструктуризації агропромислових підприємств дозволив виявити заходи, що здійснювалися у процесі реструктуризації, які були розподілені нами за п'ятьма групами:

- 1) заходи у виробничій сфері;
- 2) заходи у маркетинговій сфері;
- 3) заходи у фінансовій сфері;
- 4) заходи у кадровій сфері;
- 5) заходи у системі управління [3].

Перелік нормативно-правових документів щодо нормативно-правового забезпечення реструктуризації підприємств наведено у табл. 2.

Наведені у таблиці 2 документи є рекомендованими для підприємств, у кожному окремому випадку підприємство має самостійно

обирати певне нормативно-правове, організаційне та методичне забезпечення з урахуванням наявних потреб та цілей.

Ще однією перешкодою для реструктуризації національних підприємств є недосконалість податкової системи. Чинна податкова система

створює умови, за яких оптимальні з точки зору стратегії управління та економіки виробництва схеми реструктуризації виявляються недоцільними з податкової точки зору, що змушує вдаватися до компромісних схем.

Таблиця 2

Нормативно-правові акти в сфері реструктуризації

Назва документу	Дата прийняття і номер
Фонд державного майна України	
Положення про порядок реструктуризації підприємств	№ 667 від 12 квітня 2002 р.
Міністерство економіки України	
Методичні рекомендації виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства чи доведення до банкрутства	№ 10 від 17 січня 2001 р.
Національна служба посередництва і примирення	
Положення про порядок визначення сторін колективного трудового спору (конфлікту), формування вимог найманих працівників або профспілки, розгляду вимог найманих працівників або профспілки, прийняття рішення про вступ в колективний трудовий спір (конфлікт) на підприємствах, в установах чи організаціях, на яких проводиться процедура відновлення платоспроможності або визнання їх банкрутом	№ 493 від 27 жовтня 2003 р.
Положення про порядок проведення примирних процедур по вирішенню колективних трудових спорів (конфліктів) у випадку неплатоспроможності власника або уповноваженого ним органу (представника)	№ 230 від 30 листопада 2001 р.

Джерело [3, 4, 5, 6]

Крім того, при проведенні реструктуризації підприємства стикаються з відсутністю комплексного організаційно-методичного забезпечення. Це проявляється у відсутності детально опрацьованих рекомендацій щодо формування ефективного механізму реструктуризації промислових підприємств та організації процесу реструктуризації на підприємстві з урахуванням його галузевої специфіки [3]

Також, незважаючи на розвиток теоретичної бази реструктуризації, проявляється недолік експериментально випробуваних на промислових підприємствах методик проведення змін. Тому, на наш погляд, недоліки організаційно-методичного забезпечення щодо формування ефективного механізму реструктуризації промислових підприємств в Україні, зокрема і м'ясопереробних, є однією з перешкод для проведення реструктуризації.

Разом з тим, основна перешкода проведення реструктуризаційних перетворень полягає у сфері управління підприємств, а саме:

- відсутність або нестача професійних вищих менеджерів, здатних ініціювати реструктуризацію. Дослідження показують, що більшість невдач при здійсненні перетворень на промислових підприємствах в Україні викликані непрофесіоналізмом, низьким рівнем освіти або невідповідним рівнем освіти керівників підприємств, оскільки тільки 10,4 % керівників промислових підприємств та їх заступників

працюють за спеціальностями, отриманими у навчальних закладах;

- недостатнє знання сучасних методів управління та невміння їх застосовувати, яке може призвести до серйозних помилок у процесі здійснення перетворень;

- неможливість використання досвіду зарубіжних підприємств.

На даний час з метою удосконалення нормативного законодавства в галузі фінансової реструктуризації прийнято ВР прийнятий Закон України «Про фінансову реструктуризацію», який розроблено з метою подолання негативних наслідків у фінансовому секторі, спричинених фінансовими кризовими процесами в економіці України та на виконання зобов'язань української сторони перед міжнародними фінансовими організаціями.

Метою Закону є створення ефективного та дієвого механізму добровільної фінансової реструктуризації боргів підприємств України та їх досудової санації.

Закон розроблено за участю експертів Світового банку та Європейського банку реконструкції та розвитку з урахуванням міжнародних стандартів та світового досвіду проведення фінансової реструктуризації.

Законопроектом, зокрема, визначено:

- умови участі боржника та кредиторів у процедурі фінансової реструктуризації, а також участь Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та державних банків у такій процедурі;

- основні засади співробітництва між кредиторами під час проведення процедури фінансової реструктуризації;

- зобов'язання боржника щодо надання інформації та проведення огляду його господарської діяльності;

- умови отримання боржником фінансування під час проходження процедури фінансової реструктуризації [6].

Реалізація Законопроекту надасть змогу поліпшити фінансово-господарську діяльність боржників, що опинилися в скрутному фінансовому стані, шляхом реструктуризації їх заборгованості, забезпечить доступ боржників до фінансування для відновлення їх господарської діяльності та буде сприяти забезпеченню стабільності фінансової системи України.

Цілями закону є:

1. Прискорити одужання фінансового та корпоративного секторів за допомогою фінансової та операційної реструктуризації проблемних кредитів.

2. Зберегти життєздатні підприємства та робочі місця.

3. Пришвидшити вирішення питання з безнадійною заборгованістю у банківському секторі задля відновлення нормального доступу до кредитних ресурсів.

4. Створити надійний та ефективний механізм для неформального вирішення проблеми "поганих" боргів між кредиторами та підприємствами.

Процедура реструктуризації відповідно до законопроекту розпочинається за наявності згоди щонайменше трьох фінансових установ, що є сторонами рамкового договору, або однієї фінансової установи, якій належить щонайменше 25% загальної суми боргу.

Якщо в банк-кредитор була введена тимчасова адміністрація, такого кредитора в процедурі фінансової реструктуризації представлятиме ФГВФО.

Задля уникнення неналежного впливу або маніпулювання процесом крупними фінансово-промисловими групами, пов'язані особи (компанія-боржник і банк) не можуть одночасно приймати участі в процесі реструктуризації.

Процедура фінансової реструктуризації передбачає добровільну, а не обов'язкову участь підприємств [6].

Отже вдосконалення нормативного регулювання на основі Закону «Про фінансову реструктуризацію» матиме наступні наслідки:

Зменшення кількості проблемних кредитів.

Спрямування коштів на кредитування населення та корпоративного сектору.

Зміцнення, стабілізація та відновлення довіри до банківської системи.

Повернення вкладів громадян.

Створення дієвих запобіжників та «гарантій безпеки» для банків: підприємства та позичальники

з поганою кредитною історією не зможуть ним скористатися.

Вирішення проблеми платоспроможності.

Уникнення ризику банкрутства, і таким чином – повернення до зростання.

Збереження та створення нових робочих місць.

Збереження та створення нових робочих місць компаніями, які виграли від реструктуризації.

«Запуск» економіки України в цілому.

25 вересня 2019 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення процедури проведення фінансової реструктуризації» [8].

Закон вносить зміни до Закону України «Про фінансову реструктуризацію», які покликані зробити можливим спільне проведення процедури фінансової реструктуризації для кількох боржників, які є пов'язаними особами (йдеться про групу юридичних осіб під спільним контролем (стандарт МСФЗ)), але мають різних (неспільних) кредиторів;

– появу можливості проводити спільну процедуру реструктуризації для кількох боржників, які є пов'язаними особами, але мають різних кредиторів;

– уточнення умов відступлення прав вимоги у процедурі фінансової реструктуризації;

– уточнення норми щодо концентрації, що має полегшити процедуру реструктуризації в частині погодження з АМКУ;

– уточнення норми, щодо визначення моменту відшкодування втрат кредиторів, що передбачає задоволення вимог за рахунок іпотеки [8].

«Враховуючи високу частка непрацюючих кредитів в кредитному портфелі банківської системи України, а також високий обсяг портфелю непрацюючих кредитів (близько 414,9 млрд. грн.) в банках державного сектору, існує необхідність вдосконалення норм Закону України «Про фінансову реструктуризацію» з метою розширення практик його застосування».

Прийняття законопроекту має забезпечити створення більш сприятливих умов для здійснення фінансової реструктуризації грошового зобов'язання та/або господарської діяльності боржників, усунення окремих недоліків законодавства, виявлених в ході практичного застосування норм зазначеного Закону та буде сприяти більш повному застосуванню способів реструктуризації з боку банків, зменшення регуляторних перешкод для здійснення фінансової реструктуризації тощо.

Також окрім проведення реструктуризації підприємств переробної сфери в умовах інтеграції з ЄС. Доцільно проводити інтеграцію сільськогосподарських виробників з переробними підприємствами.

Так Пронько Л.М. розглядає варіанти вертикальної інтеграції та організаційно-господарської (табл. 3).

Варіанти інтеграції господарств населення в більш укрупнені господарські форми

Вертикальна	Господарства населення+Переробні підприємства
	Господарства населення+Фермерські господарства+Переробні підприємства
	Господарства населення+Фермерськігосподарства+Сільськогосподарськіпідприємства+Переробні підприємства
Організаційно-господарська	Господарства населення+Переробніпідприємства+Підприємстваагросервісу+Торговельні організації
	Господарства населення+Фермерськігосподарства+Переробніпідприємства+Підприємстваагросервісу+Торговельні організації
	Господарства населення+Фермерськігосподарства+Сільськогосподарськіпідприємства+Переробніпідприємства+Підприємстваагросервісу+Торговельні організації

[9]

Але варто зазначити, що при здійсненні інтеграцій часто виникають непрості проблеми щодо розподілу прибутку між учасниками та дотримання норм існуючого законодавства. Як правило, дані відносини включають в себе: дотримання справедливості між учасниками об'єднання; визначення системи взаєморозрахунків, виходячи із внеску кожного учасника, в загальний прибуток цього інтегрованого об'єднання; закріплення договірних взаємовідносин та міжгосподарської взаємодії між учасниками; проблематику ціноутворення і кредитування учасників об'єднання.

Наприклад, для формування стратегій переробки зернових доцільно використати експериментальний досвід Всеукраїнської громадської організації «Запорізька обласна аграрна палата», яка передбачає створення комплексу глибокої переробки зерна до 300 000 тон на рік. Буде створено сучасний елеваторно-переробний комплекс з залученням іноземних інвестицій. Значно збільшено товарообіг переробленої сільськогосподарської продукції через Бердянський торговельно-морський порт в контейнерах. На території міста Бердянськ виділена земельна ділянка площею 22,6 гектара. При реалізації даного проєкту може бути створено умови для високотехнологічної переробки зерна та підвищено закупівельні ціни на високоякісне зерно. Збільшено попит на зерно для виробництва борошна та інших продуктів його глибокої переробки. Підвищено закупівельні ціни для первинних виробників виробників та їх кооперативних структур. Створено до 200 робочих місць. Навчено 100 спеціалістів з глибокої переробки зерна. Отримано додану вартість та збільшено дохід учасників проєкту. Більше 150 000 селян землевласників, майже 2400 сільськогосподарських підприємств

землекористувачів – первинних виробників сільськогосподарської продукції [11].

Також слід розвивати інноваційну діяльність на переробних формуваннях АПК адже європейські поживачі є вимогливими до якості продукції.

Процес підготовки та реалізації нововведень на переробних підприємствах АПК має бути внутрішньо узгоджений. На підприємстві можуть одночасно проходити різноманітні процеси змін. Поки вони функціонують окремо один від одного, ефект інноваційної діяльності буде низький, тому необхідно визначити єдині для всіх завдання організаційного розвитку, загальний для всіх структурних підрозділів план змін структури системи управління. Для того, щоб покращити здатність підприємства до створення управлінських інновацій їх необхідно зробити більш систематичним, а не залишеним на волю випадку. По-перше, більшість власників переробних підприємств АПК вважають інновації виключною прерогативою керівництва, що ініціюють їх формальним наказом конкретному співробітнику. Але, щоб стимулювати управлінські інновації, необхідно вселити їх важливість для організації на всіх структурних рівнях підприємства. По-друге, необхідно створити культуру вирішення проблем на підприємстві. Для цього потрібно зрозуміти, яка типова реакція співробітників на незвичайні завдання, що виникають перед ними. По-третє, необхідно створювати можливості для експериментування з низькими ризиками. Очевидно, що впровадити всі ідеї, що походять від менеджерів підприємства, керівництво не матиме змоги. Тому доцільним є створення експериментальної моделі, в якій кожна інновація буде протестована за участю обмеженого числа людей протягом визначеного періоду часу. Продуктування інновацій спільними зусиллями всього персоналу підприємств дасть можливість

підвищити конкурентоспроможність на світових ринках агропродовольства.

Комплекс заходів з державного підтримки АПК, формування спрощених процедур фінансової реструктуризації, а також посилення інноваційної діяльності в переробній галузі аграрної сфери дасть можливість покращити показники ЗЕД з ЄС.

Висновки і пропозиції. Пріоритетними напрямками роботи в державному регулюванні зовнішньої сфери діяльності АПК мають бути:

- залучення в АПК іноземних інвестицій шляхом постійного моніторингу пропозицій з боку інвесторів, налагодження контактів з міжнародними фінансовими інституціями та міжнародними організаціями;
- супровід конкретних інвестиційних проектів та надання всебічної допомоги в їх реалізації;
- здійснення заходів з поглиблення діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування області щодо практичної реалізації Програми європейської і євроатлантичної інтеграції України;
- налагодження міжнародного співробітництва регіонів та територіальних громад області з зарубіжними країнами в рамках міжрегіонального і прикордонного співробітництва у сфері зовнішньої торгівлі АПК.
- сприяння активізації зовнішньоекономічних зв'язків підприємств АПК розташованих на території області, та їх виходу в умовах світової фінансово-економічної кризи на зовнішній ринок.

Отже, для забезпечення подальшого розвитку переробної промисловості АПК державні потрібно застосовувати пільгове кредитування та сприяти розвитку переробки сільськогосподарської продукції. Що дасть можливість збільшити вартість експорту, адже на сьогодні з України експортується здебільшого сировина.

Також потрібно підтримувати галузь тваринництва шляхом дотування та зменшення обсягів дешевої але неякісної продукції за кордону.

Підсумовуючи варто відзначити, що для розв'язання питань у нашій країні є інтелектуальний потенціал. Необхідна лише воля владних структур. Це дало б можливість ефективніше шукати шляхи по виходу АПК України з кризи й уникати тих фінансових збитків, що мали місце за період реформування АПК.

Список літератури:

1. Калетнік Г.М. Інноваційні платформи організації науково-дискусійних молодіжних майданчиків у контексті євроінтеграційного розвитку аграрної економіки. Економіка. Фінанси.

Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2017. № 4. С. 7-18.

2. Колесник Т. В. Механізми реструктуризації аграрних підприємств в умовах транзитивної економіки / Т. В. Колесник, С. А. Мазур // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 12(1). - С. 159-163. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_12%281%29_37.

3. Аналіз досвіду реструктуризації м'ясопереробних підприємств в Україні / І. А. Маркіна, І. В. Угрімова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2013. Вип. 1(3). С. 318-324. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpaiv_2013_1\(3\)_71](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpaiv_2013_1(3)_71).

4. Гесць В. Формування і розвиток фінансової кризи 2008-2009 років в Україні / В. Гесць // Економіка України. 2010. № 4. С. 5-15.

5. Методичні вказівки щодо проведення реструктуризації державних підприємств: Затверджено Наказом Міністерства економіки України № 9 від 23.01.1998 р. // Офіційний вісник України. 1998. № 12. С. 226.

6. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства: Затверджено Наказом Міністерства економіки України від № 10 від 17 січня 2001 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish>.

7. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про фінансову реструктуризацію». Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57262

8. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення процедури проведення фінансової реструктуризації» від 19 вересня 2019 року № 112-IX

9. Lyudmila Pronko, Irina Furman, Anatolii Kucher, Yaroslav Gontaruk. Formation of a State Support Program for Agricultural Producers in Ukraine Considering World Experience. European Journal of Sustainable Development (2020), 9, 1, S. 364-379

10. Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2018 році. Статистичний збірник. – К., 2019. – 172 с.

11. Інвестиційний портал Запорізької області. 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://investment.zoda.gov.ua/uk/catalog/stvorenniya-industrialnogo-parku-z-glibokoi-pererobki-zerna-gitnitsya-m-berdyanskyk>